

Ђорђе БУБАЛО*

НЕКОЛИКО ДОКУМЕНАТА О ЗЕТСКОМ ВОЈВОДИ СТЕФАНИЦИ ЦРНОЈЕВИЋУ**

ABSTRACT: *The paper contains four overlooked documents about Stefanica Crnojević, the Duke (vojvoda) of Zeta; the documents are published according to the copies in the collection of documents from Kotor made by Antonio Bisanti and dating from the 18th century. Three documents are directly concerned with Stefanica's entry into Venetian service 1451–1452, while the fourth concerns his plea for military help in 1460, in expectation of an attack from the Turkish commander of the Medun Fortress.*

KEY WORDS: *Stefanica Crnojević, Antonio Bisanti, Radoslav the customs officer, Venice, Zeta, Grbalj, Kotor, Duke (vojvoda).*

Которски правник и историчар Антоније Бизанти (1683–1742), неуморни истраживач извора и један од главних сарадника Филипа Ричепутија (Filippo Riceruti) у раду на капиталном делу *Illyricum sacrum*, сачинио је обиман зборник преписа докумената од значаја за историју Котора од 809. до 1715. године. Бизанти је прибирао грађу из више предлогака – мешовитих зборника¹ и званичних архивских регистара, појединачних исправа (оригинала, преписа или фалсификата), преписа

---

* Аутор је ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду.

** Чланак садржи део резултата насталих на пројекту бр. 177025 – *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* – који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ По свој прилици, један од предлогака могао би се препознати у зборнику преписа которских докумената – тзв. „Рукопис Б“ из XVII века – који се чувао у Земалском музеју у Сарајеву и из којег је Грегор Чремошник објавио документа што их није било у Љубићевој збирци (G. Čremošnik, *Kotorski dukali i druge listine, Glasnik Zemaljskog muzeja* 23–24 (1921–1922) 116; даље: *Čremošnik, Kotorski dukali*). Већина докумената објављена у Чремошничковој збирци према преписима из „Рукописа Б“ налазе се и у Бизантијевом зборнику.

на маргинама рукописних књига – али их је преписивао без хронолошког или тематског реда, вероватно онако како су му долазили под руку. У његовом зборнику смењују се дукали, терминације провидура и ректора, одлуке градских већа, нотарске исправе, владарске повеље, међународни уговори и фрагменти исправа. Обилазећи у јесен 1856. године Далмацију и Боку которску ради прикупљања старина, Иван Кукуљевић-Сакцински купио је тај рукопис у Котору од Андрије Барбете, а крајем 1868. постао је власништво Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу (данас Хрватска академија знаности и умјетности),² у чијем се Архиву, под сигнатуром П b 21, и данас чува.³

Фрагменти богате преписке између Бизантија и Ричепутија сачували су се из раздобља 1717–1719. године,⁴ а јула месеца 1720. Бизанти је угостио свога пријатеља у Котору.⁵ Како сведочи тадашњи Ричепутијев пратилац, будући сплитски архиепископ Пацифико Бица (Bizza), Бизанти им је ставио на располагање огромну количину докумената и олакшао им рад у приватним збиркама. Тада је, зацело, дао Ричепутију на увид свој зборник и друге исписе из докумената, али није сигурно да ли су тада Бица и Ричепути начинили преписе или им их је Бизанти накнадно послао. Наиме, у Ричепутијевој *Илирској библиотеци*, налазила су се и четири рукописна зборника докумената које је за њега сачинио Бизанти, од чега два сачињена од грађе преписане у Венецији, један из Венеције и Котора, један само из Котора.⁶ На који год да су начин преписи докумената из Бизантијевог зборника дошли у Ричепутијевој руке, сигурно је да су употребљени и делом објављени у *Illyricum sacrum*. Ричепутијеву грађу за историју Которске епископије преузео је и искористио његов сарадник и настављач Данијеле Фарлати (Daniele Farlati), а коначно објавио Јакопо Колети (Jacopo Coleti) тек 1800, у шестом тому

² I. Kukuljević-Sakcinski, Izvjestje o putovanju kroz Dalmaciju u Napulj i Rim s osobitim obzirom na slavensku književnost, umjetnost i starine, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 4 (1857) 341. О боравку Кукуљевића у Боки 1856. видети Ђ. Бубало, Историја и историографија рукописа, *Законик цара Стефана Душана, књ. 4, Патријаршијски, Борђошких, Попиначки, Текелијин, Сандићев, Ковиљски, Београдски, Режевићки, Карловачки, Вршачки, Грбаљски, Богшићев и Јагићев рукопис*, уредници. К. Чавошки, Ђ. Бубало, Одељење друштвених наука САНУ, Извори српског права 4, Београд, 2015, 43–45.

³ Снимке овог рукописа био ми је љубазно уступио пок. академик Сима М. Ђирковић.

⁴ G. Zerboni, Lettere del conte Antonio Bisanti da Cattaro al p. Filippo Riceputi S. J. (1717–1719), *Archivio storico per la Dalmazia*, vol. XXI, fasc. 122 (1936) 43–65; vol. XXI, fasc. 124 (1936) 149–160; vol. XXII, fasc. 129 (1937) 351–360.

⁵ M. Vanino, Illyricum Sacrum i Filip Riceputi, *Croatia sacra* 2 (1931) 266, 268; M. Foretić, *Bisanti, Antun*, Hrvatski biografski leksikon 1, Zagreb 1983, 790–791.

⁶ G. Zerboni, *op. cit.*, 51; H. Morović, Bilješke uz katalog Riceputijeve Hirske biblioteke, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 9, 1–2 (1963) 30 № 218, 37 № 2, 38 № 16, 43 № 114.

посвећеном Дубровачкој, Рисанској и Которској дијецези.⁷ Узмимо за пример исправу о преносу моштију Светог Трифуна у Котор из 809. године, најстарију у Бизантијевом зборнику, која је штампана у *Illyricum sacrum*, како вели Фарлати „ex Codice Catharensi“,⁸ и одиста се од речи до речи слаже с изворником.⁹

Међутим, након што је више десетина докумената за најстарију историју Котора из Бизантијевог зборника постало доступно истраживачима, за њега је изгубљен готово сваки интерес. У снажном замаху организованог рада на прављењу националних дипломатара током XIX века, документа о Котору преузимају се по правилу из Фарлати-Колеџијевог дела. Када је тако поступио Кукуљевић, који је рукопис поседовао, и не споменувши га као извор,¹⁰ не треба се чудити томе што је Тадија Смичиклас веома површно оценио Бизантијев зборник, узевши га само за „oskudni XII. vijek“, јер „listine ne dolaze u diplomatskoj potpunosti, dakle se o njihovoj diplomatskoj vjernosti ne može ni govoriti“. ¹¹ Већем интересовању за кодекс није допринео ни повољан суд Ивана Строчала о његовој богатој садржини, изречен у прегледу которских правних извора.¹² Тек је откриће више десетина преписа которских нотарских аката и одлука већа из XIII века на маргинама рукописа ритуала Которске епископије, што се чува у Петрограду, навело Душана Синдика да поново скрене пажњу на Бизантијев зборник,¹³ а у новије време и појединачне исправе из његова богата садржаја почињу се публиковати.¹⁴

Значај Бизантијевог зборника у истраживањима историје Котора и млетачке власти на јужном Јадрану почива и на чињеници, вишеструко потврђеној на примеру сарајевских мешовитих зборника, насталих у Котору у XVII и XVIII веку, из којих је непознате акте обелода-

⁷ Игром случаја, неколико докумената из Бизантијевог зборника први је обелоданио Бернардо Нани 1752. године (B. Nani, *De duobus Imperatorum Russiae nummis*, Venetiis 1752, 13–23). То су две варијанте прерађене повеље цара Стефана Душана Котору (уп. С. Ђирковић, Повеља цара Стефана Душана о границама Котора, *Стари српски архив* 10 (2011) 37–59).

⁸ D. Farlati, J. Coleti, *Illyrici sacri tomus sextus*, Venetiis 1800, 425.

⁹ Архив ХАЗУ, Рукописно одељење, II б 21, pag. 153–154 (даље: АХАЗУ, II б 21).

¹⁰ I. Kukuljević-Sakcinski, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae*, vol. I–II, Zagreb 1874, 1876.

¹¹ T. Smičiklas, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. II, Zagrabiae 1904, XVI.

¹² I. Strohhal, *Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografski nacrt*, Zagreb 1911, 35.

¹³ Д. Синдик, Понтификал Которске бискупије у Лењинграду, *Историјски часопис* 31 (1984) 54–56.

¹⁴ A. Mayer, *Catarensia*, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* 1 (1954) 103–106; С. Ђирковић, Парница о цркви Светог Луке у Котору, *Црква Светог Луке кроз вјекове*, Котор 1997, 127–138; М. Гогић, Котор на размеђи XII и XIII вијека, *Стефан Немања – Преподобни Симеон Мироточиви*, Беране – Београд (у штампи).

нио 1922. године Грегор Чремошник,¹⁵ да се писана евиденција поникла у редовном политичком саобраћају између Венеције и Котора, тј. између метрополе и њеног прекоморског поседа (након што је Котор примљен под млетачку заштиту 1420), разликовала до извесне мере према месту чувања. Захтеви и молбе которских посланика Венецији записивани су, упоредо с одлукама Сената (тј. Већа умољених), у сенатске регистре, а преписи су слати у Котор, а уз њих, веома често, и посебне наредбе которском кнезу, проистекле из сенатских одлука. Такви дукали чували су се само у Котору, а неки и сачували до модерног времена, било у оригиналу,¹⁶ било у преписима у зборницима попут Бизантијевог. Записници са захтевима и молбама которских посланика („*Capitula*“) и одговорима млетачког Сената записивани су у два примерка, али се у основном тексту нису разликовали онај намењен которском кнезу од онога који је записиван у сенатске регистре. Венецијански примерак је завођен у архивску књигу под датумом када су доношене одлуке поводом захтева и молби посланика, а онај намењен Котору је издаван обично неколико дана касније у виду засебне исправе, с формулама на почетку (обраћање которском кнезу) и крају (датум), које су му давале формална обележја и снагу дукала. Рецимо, „*капитула*“ которских посланика са одговорима Већа умољених убележени су у књигу различитих одлука Сената (*Senato Misti*) 13. јануара 1428, тачније 1427. по млетачком рачунању,¹⁷ а примерак у форми дукала намењеног которском кнезу написан је два дана касније („*Data in nostro Ducali Palatio die XV. Ianuarij, Indictione vi. MCCCCXXVII.*“) – сачуван је оригинал у Которском архиву¹⁸ и преписи у зборницима из Сарајева¹⁹ и у Бизантијевом зборнику.²⁰

Поређење текста дукала који су се сачували у препису у Бизантијевом зборнику са онима заведеним у књиге сенатских одлука у Венецији показује да нема места сумњи у традицију докумената у Бизантијевом зборнику. Разуме се, има ситнијих лексичких, морфолошких и правописних одступања, насталих зацело или приликом прављења копија намењених которском кнезу, или у ланцу посредника који претходе преписивачком подухвату Антонија Бизантија. Поузданост преписа у загребачком зборнику показује се и текстуалним поређењем с преписима докумената начињеним још у XIII веку на маргинама рукописа Пон-

¹⁵ Čremošnik, *Kotorski dukali*, 115–196.

¹⁶ *Историјски архив Котор. Водич кроз архивску грађу*, ред. М. Милошевић, Котор 1977, 268–289; даље: *Историјски архив Котор*.

¹⁷ J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV*, XIII, München 1972, № 3137.

¹⁸ *Историјски архив Котор*, DIL, fasc. II, № 9; *Историјски архив Котор*, 272.

¹⁹ Čremošnik, *Kotorski dukali*, № XII.

²⁰ АХАЗУ, II б 21, pag. 95–96.

тификала Которске епископије.²¹ Бизантијев зборник је, међутим, дуго био на лошем гласу, без видљивог разлога, или једноставно није привлачио пажњу, па су, иако је као извор за историју Котора „откривен“ већ за живота његова ствараоца, многи важни документи до данас остали неупотребљени. Међу њима се налазе и четири непозната документа о ступању војводе Стефанице Црнојевића, зетског господара, у млетачку службу 1451/1452. године, које на овом месту објављујем.

Најбољи и до данас непревазиђени преглед збивања у зетском приморју у XV веку пружио је Иван Божић у *Историји Црне Горе*.²² Он је употребио огромну количину необјављене грађе, превасходно из Државног архива у Венецији, и велики број дотада непознатих података, али Бизантијев зборник измакао је његовој пажњи. Од објављених извора за историју млетачке власти на јужном Јадрану на располагању му је била, на првом месту, збирка Симеона Љубића,²³ а знатан број млетачких докумената које је Божић користио непосредно из Млетачког архива постао је у међувремену доступан посредством збирке Ђузепеа Валентинија.²⁴ Божић је успео да реконструише сразмерно целовиту и логички и хронолошки повезану слику о Стефаници, а са ова четири документа, на чије су постојање упућивали магловити наговештаји у објављеној грађи и Божићевом делу, она се може допунити у неким важним појединостима.

Котор XV века снажно су и трајно обележила два догађаја – стављање под млетачку заштиту 1420. године и побуне грбалјских сељака (1421–1428; 1431–1433; 1448–1452; 1465–1469).²⁵ У сталном и животно важном балансирању између Венеције, српских деспота, Хранића-Косача, грбалјских сељака и зетских гоподара Црнојевића, Котор је тражио начина да успостави пријатељске односе с овима последњим,

²¹ Д. Синдик, Которска исправа из 1200. године, *Историјски часопис* 37 (1990) 197–203, извршио је поређење текста исправе которског нотара презвитера Јунија, према препису у Понтификалу Которске епископије и оном у Бизантијевом зборнику и закључио да суштинских одступања, која мењају смисао исказа, нема.

²² *Историја Црне Горе*, 2/2, Титоград 1970, 71–370; даље: ИЦГ.

²³ S. Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike. I–X*, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, JAZU, Zagreb 1868–1891; даље: Ljubić, *Listine*.

²⁴ J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV*, I–XXIV, München 1967–1979; даље: AAV.

²⁵ ИЦГ, 2/2, passim; М. Милошевић, Которске понуде Венецији за преузимање власти (1396–1420), *Гласник Цетињских музеја* 6 (1973) 5–21; исти, Ставови грбалјских побуњеника XV столећа – Од револта против которских земљопосједника до предаје Турцима, *Гласник Друштва за науку и умјетност Црне Горе* II, Одјељење друштвених наука 1 (1975) 27–47; idem, Grbaljske bune XV stoljeća, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 10 (1977) 275–303; I. Stjepčević, *Arhivska istraživanja Boke Kotorske*, Perast 2003, 233–255.

од чијих су несталних савезништава и потребе да заштите и прошире своје скромне области поседи у которском дистрикту били под сталном сенком претње. Ти напори, вишеструко умножени у време недаћа изазваних операцијама војске деспота Ђурђа Бранковића против Млечана и побуном грбальских сељака 1448–1452, навели су превртљивог Стефаницу Црнојевића да изрази верност Сињорији и обећа да ће умирити Грбаљ. Други од четворице синова Ђурђа Ђурашевића/Црнојевића, широке слободе и лабавих веза зависности према српском деспоту, Стефаница је за очева живота држао тврђаву Ђурђевац изнад Грбља, а септембра 1441. пришао је Стефану Вукчићу Косачи, у време његовог бављења зетским приликама, и тада му је вероватно предао сина Ивана као таоца. Иако се Косача, после почетних успеха, повукао из Зете, Стефаница се, стрепећи за судбину сина, колебао све до раног пролећа 1444, када је признао млечачко покровитељство. С браћом, која су већ 1442. пришла Млечанима, никада није успео да нађе заједнички језик. Долазак војводе Алтомана у Зету с војском 1448, с циљем да деспоту Ђурђу Бранковићу поврати градове које су приграбили Млечани за време првог пада Српске деспотовине, дало је нову прилику Стефаници да промени страну, тим пре што су Млечани у први мах деловали панично, а грбальски и светомихољски сељаци масовно се дигли на оружје против которских господара. Показало се ипак да је велика деспотова војска уливала страх више бројношћу него учинком. После почетне ошамућености, Млечани су се прибравили и у неколико наврата поразили деспотове војводе, а Стефаница се у тим борбама није истакао ратним подвизима. За време затишја на зетском ратишту, он је настојао да уграби што бољи положај у предстојећим сукобима, па је наново одлучио да промени страну. На руку му је ишло уверење Которана да је он стварни господар области у планинском залеђу которског дистрикта и једини кадар да учини крај грбальској побуни.

Которани су ступили у везу са Стефаницом, вероватно већ 1450, и повели преговоре о његовом поновном ступању у млечачку службу. Црнојевића је заступао његов цариник Радослав,²⁶ коме су доцније и Которани и Млечани приписивали главне заслуге за успешан исход преговора. Стефаничини услови, углављени у договору с которским кнезом Алвизе Бафом, преточени су у његову повељу на ћирилици, коју су у латинском преводу которски посланици почетком јула 1451. предочили Сенату у Венецији и усмено објаснили.²⁷ О Стефаничиним захтевима, које су пренели Марин Контарини, которски епископ, и Лука Пас-

²⁶ О Радославу видети R. Kovijanić, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV–XVI vijek)*, knjiga I, Cetinje 1963, 59–63, 143.

²⁷ AAV XXI, 62.

квали, Сенат се изјашњавао 2. и 4. јула, прихвативши их готово без изузетка и знатнијих корекција.²⁸ Дужд је 17. јула 1451. издао свечану повељу, којом се војвода Стефаница и његова браћа примају у млетачку службу уз годишњу провизију, а он проглашава млетачким капетаном Горње Зете, али уз услов да ће се са исплатом провизије у месечним ратама почети тек када умири грбальску побуну и без прекида наставити док год Грбаљ буде у покорности.²⁹ Од захтева које су у Стефаничино име били изнели которски посланици, у повељи су изостављена два: 1) исплата редовне месечне провизије од 10 перпера његовом човеку, који у захтеву Млечанима није именован (вероватно цариник Радослав), за заслуге у посредовању и склапању уговора, мада су у одговору 4. јула сенатори уместо месечне провизије понудили једнократну награду од 50 перпера; 2) међусобна обавеза изручења побуњеника и бегунаца од власти и правде.

Осим примерка сачуваног у Венецији, у серији *Commemoriali*, где су завођени уговори и повеље које је ваљало увек имати при руци приликом доношења спољнополитичких одлука и дипломатских преговора, примерак послат у Котор сачувао се у Бизантијевом зборнику.³⁰ Поред незнатних правописних и морфолошких варијанти, два преписа разликују се уводном и завршном формулом и одступањима редакцијског типа (падежне и глаголске конструкције), што све не утиче суштински на промену смисла. Штавише, текст у Бизантијевом зборнику често је јаснији и логички и граматички доследнији (разуме се, уз увек отворену могућност да су нека одступања последица превида издавача млетачког примерка, Валентинија). Уместо заглавља у *Libri Commemoriali*: „Capitula, cum quibus Magnificus Stephanus Cernoeuich vaiuoda conductus est ad seruicia dominij“, у Бизантијевом зборнику стоји: „Priuilegium

²⁸ Ljubić, *Listine* IX, 381–385; AAV XXI, № 5707.

²⁹ Повељу је, у преводу на српски, први обзнанио Димитрије Милаковић, према препису који је Његош дао сачинити 1847 (Д. Милаковић, *Историја Црне Горе*, Задар 1856, 63–65; друго издање штампано је у Панчеву 1888, стр. 59–60; *Повјесница црногорска. Одабране историје Црне Горе до краја XIX вијека*, Подгорица 1997, 308). Милаковићев српски превод превео је на руски и објавио у свом делу о Црној Гори Павле Аполонович Ровински (П. А. Ровинский, *Черногория в ея прошлом и настоящем* I, Санктпетербург 1888, 714–715; *Црна Гора у прошлости и садашњости* I, Цетиње – Сремски Карловци 1993, 518–519). Садржина повеље била је позната и према сразмерно обимном регесту у збирци R. Predelli, *I Libri Commemoriali della Repubblica di Venezia. Regesti*, V, Venezia 1901, 64–65. Објављена је у целости тек 1975: AAV XXI, № 5715; уп. ИЦГ, 2/2, 224.

³⁰ АХАЗУ, II б 21, pag. 173–175. У регистру је заведен под 21. августом, датумом када је регистрован у Котору, и наведена је погрешна пагинација – 137. Преписи которских дукала у Бизантијевом зборнику носе по правилу два датума – један када је дукал издат у Млечима, а други када је регистрован у Котору.

Vaiuode Stephani Zernoeuich, et filliorum suorum et fratrum suorum, et duorum suorum nobilium“. Одредба „Item teneatur dictus vaiuoda Stefanus ratificare, et approbare omnia suprascripta capitula“, наставља се у Бизантијевом зборнику: „et iurare, ac promittere illarum obseruationem per eius patentes litteras suo sigillo sigillatas in quibus annotata sint omnia suprascripta capitula“. После формуле датума, која је иста у обе верзије, у которском примерку стоји и податак о регистровању: „Rescripta die Sabati. XXI. mensis. Augusti. MCCCCLI“. Од одступања у тексту ваља издвојити:

AAV XXI, № 5715

honores (p. 62. l. 5)
 rectoris (p. 62. l. 16)
 introitibus (p. 62. l. 17)
 accipiat (p. 62. l. 19)
 comunitatem (p. 62. l. 29)
 requireretur (p. 62. l. 36)
 habeamus (p. 63. l. 9)
 omnium offensionum et iniuriarum
 preteritarum (p. 63. l. 9–10)
 ratione stipendij in anno (p. 63. l.
 17)
 redierint sicut se offert facturum
 (p. 63. l. 21)
 redibunt (p. 63. l. 26)

АХАЗУ, II b 21, pag. 173–175

honorem
 rectorum
 intentionibus
 accipiat
 comitem
 requiretur
 habere
 omnes offensiones et
 iniurias preteritas
 ratione stipendij in anno et ratione
 anni
 redibunt sicut se offerent facturos
 uenient

Тек пошто су окончани поступци око издавања повеље за Стефаницу Црнојевића, сенатори су 20. јула могли да се позабаве захтевима и молбама које су већ поменути которски посланици поднели у име своје општине.³¹ Након дугог низа поднесака и сенатских одлука у вези са свакодневним изазовима у животу которске општине, на самом крају додата је одлука која с претходним текстом нема непосредне везе. Наиме, тек овде, накнадно, вероватно јер је због превида пропуштено да се то учини раније или је запело код утврђивања висине провизије, одобрен је захтев да се награди Стефаничин посредник у преговорима с которским кнезом, цариник Радослав, „singulo mense ducatos duos in vita sua ad beneplacitum nostri dominij“. Већ сутрадан, 21. јула, дужд је издао дукал, привилегију за цариника Радослава, којим му се одређује месеч-

³¹ Ljubić, *Listine IX*, 390–394; AAV XXI, № 5716. Примерак намењен которском кнезу, чији се препис налази у Бизантијевом зборнику (АХАЗУ, II b 21, pag. 176–182), издат је тек 5. августа, а регистрован у Котору 21. августа.

на провизија у висини 2 дуката из которске благајне. Тај документ сачувао се само у препису у Бизантијевом зборнику (АХАЗУ, II b 21, pag. 175–176) и до сада није публикован или коришћен:³²

[p. 175] Priuilegium Radoslauri dattierij Vaiuodę Stephani Zarnoeuich.

+Franciscus Foscari Dei gratia Dux Venetiarum etc. Uniuersis, et singulis p̄sentes nostras litteras inspecturis denotamus. Quod infamati relatione oratorum fidellissimę communitatis nostrę Cathari quanta cum dilligentia, studio, et prudentia Egre[p. 176]gius uir Radoslauus datarius Magnifici Vaiuodę Stephani Zarnoeuich laboratus, et operatus est ut idem Vaiuoda nobiscum ad pacem, et concordiam deueniret, gratam habentes affectionem, et fidem dicti Radoslauri, et uolentes erga eum pro laboribus, et operationibus suis ut gratuitate et ad seruitia nostra feruentius animetur delliberauimus ex auctoritate nostri Consilij Rogatorum quod idem Radoslauus habeat et habere debeat de Camera nostra Cattari singulo mense ducatos duos de pecunijs nostris in uita sua ad beneplacitum nostri Dominij. Mandantes Comiti nostri Cattari, et successoribus suis quatenus has nostras litteras obseruent, et faciant inuiolabiliter obseruari.

Data in nostro Ducali Palatio die. Vigesimo primo mensis Iulij. Indictione xiiij. MCCCCLI.

Recepta die sabbathi. xxi. Mensis augusti MCCCCLI.

Стефаница ипак није журио да ратификује споразум и званично се стави под заштиту крилатог лава. С једне стране, нису сви млетачки поданици, а по свој прилици ни Дубровчани, радо гледали на његово приближавање Венецији, а с друге стране, нагло уздизање његова угледа и богатства поново је отворило старе суревњивости међу Црнојевића браћом.³³ Стефаница је без колебања настојао да покаже Млечима да неће трпети никакве изливе нетрпељивости и непријатељства од њихових поданика на јужном Јадрану, а нарасло незадовољство браће, у коју ни сами Млечани нису више полагали велике наде, искористио је да се с њима коначно обрачуна. Дубровчани су, притиснути од херцега, настојали да са Стефаницом имају што боље односе. Допуштали су његовим посланицима да купују у Дубровнику тканину без царине, али им је једну такву пошиљку отео потестат Будве. Стефаница је на то прикупио 1000 пешака претећи да ће опустошити околину Будве. Забринути да не покваре односе са зетским војводом, Млечани су наложили будванском потестату 6. септембра 1451, под претњом казне од 200 злат-

³² У издању овог и остала три документа задржани су инвентар слова и интерпункција изворника.

³³ ИЦГ, 2/2, 224.

них дуката, да врати отете тканине или надокнади њихову вредност, а которском кнезу да о томе пише Стефаници што прикладнијим речима.³⁴ Не може се проверити колико има истине у оптужбама которског кнеза да су Дубровчани по једном свештенику послали новац Стефаници не би ли га окренули против Котора, јер су ови у писму дужду, 2. октобра 1451, то порицали.³⁵

Упоредо с натезањима у Приморју, Стефаница се коначно обрачунао с браћом Ђурашином и Којчином, али о том сукобу и његовом исходу можемо да судимо само према чињеници да су из текста новог уговора о његовом ступању у млетачку службу, који је обелодањен 7. децембра, изостављена Стефаничина браћа у корист његових синова. Пошто је учврстио свој положај и одлагањем ратификације уговора с Венецијом (а тиме и оружане акције у Грбљу) још једном дао доказа уверењу колико је његово пријатељство драгоцено, ново которско посланство отиснуло се пут Венеције да посредује у његово име. Которски изасланик Никола Трифунов Болица појавио се пред Сенатом 3. децембра и молио да Венеција прими Стефаницу у службу под измењеним условима, који су били написмено срочени и прикључени писму которског кнеза, а садржани и у посланичком упутству које им је сам Болица предочио писмено и усмено. Болица је, осим питања која су се непосредно тичала Котора, молио и да се царинику Радославу повећа месечна провизија на три дуката и да потестат Будве врати тканине које је одузео Стефаничиним људима, из чега се види да то питање још није било решено.³⁶

Истог дана срочена је нова привилегија за Стефаницу и унета не у *Libri Commemorali*, као она од 17. јула, већ у књиге *Senato Mar*, где су записиване одлуке у вези с прекоморским поседима Венеције.³⁷ Формална дуждева исправа, вероватно у два примерка, један намењен Стефаници, а други которском кнезу, издата је 7. децембра, и њен се препис такође сачувао у Бизантијевом зборнику.³⁸ Нова привилегија понавља мање-више све тачке из старе, и уз то недвосмислено озваничава исход борбе међу Црнојевићима на штету Стефаничине браће, потврђујући њему и његовим синовима све поседе и приходе од солана. Потврђено му је и право на пет катуна које је добио још 1441. од херцега Стефа-

³⁴ Ljubić, *Listine* IX, 399–400; AAV XXI, № 5742. Из почетка новембра исте године потиче податак да је Стефаничиним посланицима одобрен извоз из Дубровника шест печа тканине без плаћања царине (N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au xve siècle* II, Paris 1899, 457).

³⁵ *Ibidem*, 458.

³⁶ Ljubić, *Listine* IX, 406–407; AAV XXI, № 5776.

³⁷ Ljubić, *Listine* IX, 407–410; AAV XXI, № 5777.

³⁸ АХАЗУ, II б 21, pag. 185–187.

на и тек у ову привилегију укључена је одредба, коју су сенатори одбили још 2. јула, о обостраној обавези ускраћивања прибежишта побуњеницима и бегунцима и њиховог изручења. Као и код млетачког и которског примерка старије привилегије и овде има одступања исте врсте и учесталости:

AAV XXI, № 5777

redire (p. 124. l. 11)
 receperimus (p. 124. l. 13)
 patentibus literis (p. 124. l. 14)
 dignaremur (p. 125. l. 3)
 prelibato (p. 125. l. 10)
 Catonos (p. 125. l. 27)
 faciat (p. 125. l. 37)
 hosrigne, beri, gogliemade,
 gorizane, Crussi³⁹ (p. 126. l. 3–4)
 prefatos (p. 126. l. 33)
 venetiarum (p. 126. l. 34)
 gentium (p. 127. l. 4)
 lucrare (p. 127. l. 10)
 spectet (p. 127. l. 33)

АХАЗУ, II b 21, pag. 185–187

uenire
 accepimus
 patentibus litteris et priuilegijs
 dignemur
 predicto
 Catijones (sic)
 faciant
 Orisgnia, Berigo, gliamad,
 Gricane, Crusi
 prefatum
 uenetos
 partium
 currere
 spectant

Након белешке о гласању сенатора о предлогу текста привилегије, у млетачком примерку је дописано: „Facta in forma die vij decembris 1451.“ У которском примерку текст се завршава уобичајеном датацијом: „Data in nostro Ducali Palatio die vij. mensis Decembris indictione XV. MCCCCLI. / Recepta die primo Ianuarij. eiusdem Millesimi, et indictionis.“

Два дана након свечане привилегије за Стефаницу Црнојевића, дужд је издао још два дукала. Један је био намењен которском кнезу Алвизе Бафу, и у њему су срочене само оне одлуке донете 3. децембра које је кнез требало да спроведе у дело према упутству из Венеције. Онде где је у одговорима 3. децембра саопштавана кратка формула о прихватању молбе („Quod fiat ut petitur“), овде су такве одлуке образложене у појединостима. Све одлуке донете 3. децембра поводом молби Николе Болице у име Стефанице и цариника Радослава унете су у овај дукал и наложено је кнезу да управо Болицу има послати Стефаници с примерком привилегије, да би је овај ратификовао. Други дукал упућен је царинику Радославу и у њему је саопштена одлука о повећању месечне про-

³⁹ Катуну које је Стефаница добио од херцега Стефана: Озринићи, Бери, Гољемаде, Горичане и Круси.

визије са два на три дуката. Осим уводних и завршних формула, преузет је без измена текст одлуке из дукала намењеног которском кнезу. Оба дукала сачувана су у Бизантијевом зборнику,⁴⁰ а Радослављев и у сарајевском „Рукопису А“, одакле га је објавио Грегор Чремошник.⁴¹ Дукал которском кнезу овде се објављује први пут:

+Franciscus Foscari dei gratia Dux Venetiarum etc. Nobilibus, et sapientibus Viris Ludouicho Baffo de suo mandato comiti Cattari, et successoribus suis fidelibus dilectis salutem, et dilectionis affectum. Fuit ad presentiam nostram fidelis subditus noster Nicolaus Triphonis de Bolliza orator illius fidelissimę communitatis nostre, et nobis porrexit nonnullas additiones, et correctiones, quas Stephaniza Jurasceuich petebat addi in priuilegio superioribus mensibus sibi per nos concesso. Quas additiones, et correctiones supplicauit predictus Nicolaus pro parte prefatę communitatis nostre ut ipsi Stephanizę concedere dignaremur. Nos verò prompti, et optimè ad commoda illorum fidelium nostrorum ciuium inclinati cum nostro Collegio habente à Consilio nostro Rogatorum apertissimam libertatem priuilegium antedictum sicut videre poteritis cum predictis correctionibus, et additionibus refici mandauimus. Quod ad uos per predictum Nicolaum committimus, ut ipsum ad predictum Stephanizam mittere ualeatis, et procurate quod nobis adhereat in zupam, et alia loca nobis rebellia ad nostram obedientiam reducat, et conuincet. Et similes patentes litteras ipse faciat eius bulla munitas, ut sicut obligationes reciproce sunt, ita scripture appareant, et sint pro maiori nostra certitudine.

Supplicauit insuper predictus Nicolaus quod Radoslao douanerio, et secretario prefati Stephaničę addere dignaremur de prouisione mensuali in mense ducatum unum, ita quod habeat ducatos tres in mense de prouisione ab illa camera nostra. Quod cum predicto nostro Collegio habente à Consilio nostro Rogatorum necessariam libertatem facere, et concedere contenti fuimus. Et sic auctoritate predicta uobis mandamus ut obseruetis, et obseruari faciatis.

Petijt etiam Nicolaus predictus ut concedere dignaremur predictę fidelissimę communitati nostre quod expensę occurrentes quando necessarium est ut Oratores mittans (*pro*: mittantes) ad presentiam nostram, uel in similibus rebus soluantur per cameram nostram. Nos uerò cum predicto nostro Collegio auctoritate suprascripta sibi concedimus quod contenti eramus ut si quid ipse orator expendet ultra ducatos triginta, quos habuisse dicit pro

⁴⁰ АХАЗУ, II б 21, pag. 184 (за которског кнеза); pag. 187 (за Радослава; заведен у регистру под датумом 19. децембар).

⁴¹ Чремошник, *Kotorski dukali*, № XXXIX. Између сарајевског и которског преписа нема одступања.

hoc suo aduentu ad presentiam nostram, et redditu domum tam in barcha, quam in quacumque re necessaria; id etiam de pluri uos soluere debeatis de denarijs illius camerę nostrę pro hac uice tantum. Sicque auctoritate predicta uobis mandamus ut obseruetis, et obseruari faciatis.

Ceterum de facto illarum uiginti pannorum aliai (sic) ablatarum per Potestatem Buduę illis hominibus Stephanizę et de Zenta, quos ut nobis exposuit suprascriptus Nicolaus illa fidelissima Communitas nostra pro maiori dampno, et inconuenientijs uitandis soluere coacta fuit. Vos auisamus deliberaue scribere Potestati nostro Buduę ut sub pena ducatorum ducentorum ipsos pannos uel restituat, uel soluat sicut per introclusam copiam uidere poteritis. Litteras autem dirrectiuas ipsi Potestati presentibus alligatas sibi mittere debeatis. Et sollicitare quod cum effectu faciat uel restitutum uel satisfactum antedictam.

Data in nostro Ducali Palatio die. nono decembris. Indictione XV. MCCCCLI.

Recepta die primo Ianuarij. eiusdem Millesimi, et Indictionis.

Овиме су најзад савладане све препреке које су стајале на путу Стефаничиној коначној одлуци да призна власт Венеције и у њено име ослободи Котор грбальске море, која је трајала безмало три и по године. Најважнији формални корак који је преостао био је да Стефаница изда повељу којом ће ратификовати све одредбе млетачке привилегије од 7. децембра и закунути се на верност Млетачкој републици. У досадашњим приказима Стефаничиних акција на угушењу грбальске буне само се претпостављало да се то и збило, на основу вести о његовом деловању у Котору и Грбљу фебруара 1452, али је та празнина у изворима остала непопуњена. У молбама Котора Венецији, које је пред сенаторе 27. јула 1452. изнео већ помињани Никола Трифунов Болица, излаже се потанко о Стефаничиним акцијама против побуњених Грбљана.⁴² На самом почетку те својеврсне приповести каже се да је војвода Стефаница у фебруару стигао у Котор, примио капетанску палицу и заставу од которског кнеза, као и свечану повељу млетачког дужда (дукал од 7. децембра), те да је положио заклетву верности Сињорији, „some per so priuilegio arag“. Овакво формално признање његова ступања у млетачку службу могло је једино следити издавању повеље о ратификацији, тј. одласку Николе Болице на Стефаничин двор са млетачком привилегијом, како је наложено у дукалу которском кнезу од 9. децембра 1451. Стефаничин боравак у Котору почетком фебруара 1452. и преговори с кнезом потврђени су и у једном позном овереном препису тер-

⁴² Ljubić, *Listine* IX, 436–440; AAV XXI, № 5871. Сачувано и у форми дукала, издатог которском кнезу 12. августа (АХАЗУ, II б 21, pag. 254–259).

минације которског кнеза Алвизе Бафа издате селима Михољског збора, 9. фебруара 1452.⁴³ Осетивши, ваљда, шта се спрема, представници села Метохије Св. Арханђела молили су да их Венеција поново прими под своје скуте, а та им је привилегија издата у епископском двору у Котору, у присуству Стефанице Црнојевића, који је, како стоји у документу, тада приводио крају преговоре с которским кнезом (вероватно у вези с умирењем Грбља). Штавише, на интервенцију зетског војводе девет Луштичана било је трајно ослобођено обавезе плаћања годишњег пореза которском кнезу.

Ипак, захваљујући Бизантијевом преданом раду сачувао се и препис повеље којом је Стефаница Црнојевић, у присуству которских посланика, свога сина Ђурђа и најближих дворана, међу којима је био и цариник Радослав, 9. јануара 1452, у тврђави Соко,⁴⁴ ратификовао уговор с Млечанима издат месец дана раније. Као што је и наложено которском кнезу, Стефаница је упућен Никола Трифунов Болица у пратњи Луке *de Saco* и Јована *de Luxia*, которског канцелара, с примерком дужде привилегије. Вероватно је у питању био препис, послат с циљем да се Стефаница упозна са садржином уговора, јер је свечани примерак добио од кнеза Алвизе Бафа, тек када је сишао у Котор у фебруару. Осим уопштених формула о ступању у млетачку службу и израза верности, Стефаница свечано изјављује да прихвата и да ће поштовати све одредбе дужде привилегије, чији је текст у целости пренет. Бизантига, у своје препису с правом изоставља, јер га је према оригиналу већ преписао у књигу на претходним страницама („Tenor priuilegij Ducalis scriptum est ante fol.“). У завршној формули наведена су имена присутних сведока и име писара Богдана. Исправа је написана на италијанском, али сва је прилика, као и у случају осталих исправа зетских господара сачуваних у Млечима или њима упућених, да је оригинал био писан на ћирилици.⁴⁵ Није искључено да је превод извршио у Котору сло-

⁴³ Оверени препис из почетка XVII века у једној рукописној књизи (Историјски архив Котор, DIL, fasc. XI, ркп. бр. 80; *Историјски архив Котор*, 293). У препису је грешком наведена 1450. година, али је 15. индикт исправан – одговара 1452. години. Превод: П. Шеровић, Књига привилегија „Пет села збора Св. Михаила“ на Превлаци, *Историјски записи* 11, 1–2 (1955) 362–369.

⁴⁴ Остаци су и данас видљиви, изнад села Штитара, између Цетиња и Подгорице (П. Мијовић, М. Ковачевић, *Градови и утврђења у Црној Гори*, Београд – Улцињ 1975, 137–138; М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 242–243.

⁴⁵ Такве су, на пример: исправа којом Ђурађ Страцимировић даје Млечанима слободу трговине у својој земљи, Улцињ, 28. фебруар 1388 (Ljubić, *Listine* IV, № CCCLI; AAV II, № 380); исправа којом Јелена, удова Ђурђа Страцимировића, и син јој Балша III овлашћују Никиту Топију и Пјетра Аримонда, драчког бајила, да могу као њихови опуномоћеници преговарати о миру с млетачким представницима, Бериславићи, 6. мај 1408 (Ljubić, *Listine* V, 119; AAV V, 138–139), исправа којом Јелена и син јој Бал-

венски канцелар Стефан Калођурђевић.⁴⁶ Ово је, заправо, једина сачувана исправа Стефанице Црнојевића, ако не рачунамо дипломатско упутство за његовог секретара и цариника Радослава, изасланика у Млечима, регистровано у преводу на италијански 27. јула 1452.⁴⁷ Сачувана је у два преписа – старији у Бизантијевом зборнику (АХАЗУ, II б 21, pag. 188–189) и млађи у рукопису мешовитог садржаја с преписима которских дукала и повластица, под насловом *Privilegii della Citta di Cattaro*, такође у АХАЗУ, I d 83, св. XIII, № 443.

[p. 188]

[In margine:] 1452, 9. zenaro Ratificatio priuilegij Vaiuodę Stephani Zarnoeuich.

+Al nome de Dio potentissimo Padre, Figlio, e spirito sancto. Nell' anno de la natiuità de Christo Mille quattrocento cinquanta dò adi Domenega nuoue del mexe di zenaro. In la città de Socho. Ala illustrissima, et potentissima Signoria de Venexia. al Magnifico signor Doxe de Venexia Miser Francesco Foscari. et al suo Magnifico, e Potentissimo conseio: Vaiuoda Stephano Zarnoeuich Vostro fidelissimo fuol, et seruidor, cum li sui fuoli humile recomendation. A cadauna persona sia manifesto che questa nostra scriptura e breuelegio facto. como el Magnifico, e Nobele Miser Alouise Baffo honoreuole conte, e capitaneo de Cattaro mandò dà nui per ser Luca de Saco, per ser Zuanne de Luxia cancellario del comun de Cattaro, et per ser Nicolò de Tripico de Boliza: el breuelegio, e la scriptura de la Illustrissima signoria de Venexia, per la quale la preřata signoria accepta nui, e nostri fuoli in la gratia soa per suoi fuoli fidelissimi cum accordio, e pacti, e promesse de trambe parti, como in pređicto preuilegio (sic) scriue, e contien. Per lo qual domanda nui Miser lo conte pređicto. che nui acceptamo predicto priuilegio; et che debbiamo far sacramento de fedeltà alla prefata signoria. Et nui Vaiuoda Stephano Zarnoeuich, e nostri fuoli uoiando esser fidelissimi fuoli, e fedelissimi alla Illustrissima Signoria de Venexia gratiosamente el predicto breuelegio per nui, et per li nostri fuoli acceptemo, promettendo nui, et nostri fuoli cum sacramento, e zuremo per Dio uiuo, e per la santa, e uiua croxe, e santa Maria, e tutti i santi che debbia io esser fuol

ша III објављују да су склопили мир с Млечанима, Године, 9. новембар 1408 (Ljubić, *Listine V*, № CXLIII; AAV V, № 1383) или уговор између горњозетских племена и Венеције, Врањина, 6. септембар 1455 (Ljubić, *Listine X*, № LXXXVIII; AAV XXIII, № 6344).

⁴⁶ Као што је априла 1439, по наређењу кнеза, капетана и судија Котора, превео „de sclauo in latinum“ повељу Балше III о оснивању манастира Прасквице: (М. Антоновић, Оснивачка повеља Балше III Балшића манастиру Светог Николе на Прасквици, *Стари српски архив 5* (2006) 209).

⁴⁷ Ljubić, *Listine IX*, 434–436; AAV XXI, № 5870.

fidelissimo della soa Signoria cum li mie fuoli. Et che sempre mai debiamo mantegnir el suo stado. Et che mai non debiamo attender, ne pensar contrà la soa Signoria: Accepto che sempre debiamo attender, e far quello che se contien in questo priuilegio. Del qual questo hè el tenor. Tenor priuilegij Ducalis scriptum est ante fol. Conclusio sui Priuilegij. Et io Bogodan (sic), cancellier per commandamento del Vaiuoda Stephano sopradetto scrissi [p. 189] questo soprascritto priuilegio, e scripture. Testimonio ad questo Zorzi fuolo del Vaiuoda Steffano, e Nouacho Radeglich, et Coicin Hostoich, e Radoslauo Duannier. Et presente ser Zan de Luxia, cancellario del comunità de Cattaro. ser Luca de Saco, e ser Nicolò quondam ser Tripico de Bolliza. In Castello Socho. bolata cum la nostra bolla usata.

Препис у I d 83 има наслов: „Ratificatio Privilegij antescripti facta per Voivodam Stephanum Zernoevich“. Између преписа нема суштинских одступања, изузев ситних правописних и фонетских варијанти типа dicto : detto; breuelegio : priuilegio; vaiuoda : voiuoda; Bogodan : Bogdan; hè : e; ad : a; usata : usada и томе слично. Бројеви су исписани римским цифрама. Уместо Бизантијевог уметка: „Tenor priuilegij Ducalis scriptum est ante fol. Conclusio sui Priuilegij“ стоји само „Tenor priuilegij Ducalis scriptum est supra proxime“.

Као млетачки капетан Стефаница је те 1452. године имао пуне руке посла и показало се да је сваки дукат уложен у њега донео вишеструку корист Сињорији. Грбаљска буна угушена је брзом и немилосрдном акцијом, а до почетка јесени Стефаница је у два наврата потукао деспотове војске.⁴⁸ За све то време није престајао да подсећа Млечане на основни разлог који га је навео да се стави под њихову заставу, а то је помоћ и посредовање у настојањима да ослободи сина Ивана из талаштва у рукама херцега Стефана Вукчића. То је уосталом била једна од тачака и уговора од 17. јула и онога од 3. децембра 1451. године. На то су их подсетили 27. јула 1452. и Стефаничин цариник и секретар Радослав⁴⁹ и которски посланици,⁵⁰ који су заједно пошли у Млетке с молбама и захтевима. После великих победа зетског војводе, Сенат је крајем септембра широкогрудо наложио да му се набави скупоцепог броката у вредности 200 дуката и да му се напише свечано писмо са изразима захвалности и честиткама за победу,⁵¹ али права и дуго очекивана награда за верност Сињорији стигла је месец дана доцније, када су Стефаничи-

⁴⁸ ИЦГ, 2/2, 226–229; Милошевић, *Ставови грбаљских побуњеника*, 42–43.

⁴⁹ Ljubić, *Listine IX*, 434–436; AAV XXI, № 5870.

⁵⁰ Ljubić, *Listine IX*, 436–440; AAV XXI, № 5871. Одговарајући дукал за которског кнеза издат је тек 12. августа; препис у АХАЗУ, II б 21, pag. 254–259.

⁵¹ Ljubić, *Listine IX*, 450–451; AAV XXI, № 5894.

ни посланици пристигли у Млетке да испрате оцу његовог, нешто раније ослобођеног, сина Ивана.⁵²

Стефаница је до своје смрти остао веран Венецији, али је често био принуђен да опомиње и подсећа дужда и чланове Сената на њихову обавезу да омогуће несметано остваривање права и прихода који му по уговору припадају. Проширио је власт Венеције, макар номинално, на Горњу Зету, изузимајући Медун, који је прешао у турске руке, и улазио у мање окршаје с херцеговим снагама, осокољен чињеницом да му је син ослобођен. Највеће недаће задавао му је турски заповедник Медуна, који је периодично насртао на млетачке поседе. Положај Црнојевића постао је нарочито тежак 1460. Притиснут од медунског војводе, без људства и довољно хране, Стефаница је опремио посланство у Млетке да тражи и оно што му припада уговором и ванредну помоћ. Сенатори су 5. маја разматрали његове молбе,⁵³ а једна од њих била је да му се пошаље 30 људи за посаде у тврђавама Соко и Жабљак. Стефаница се позивао на обавезу Млечана, утврђену уговором, да му притекну у помоћ у случају ратне опасности или друге невоље: „Item chome appar nel mio priuilegio el me concesso per la signoria vostra, che sempre, che me veda ala streta, rechiedando a i vostri rectori de Cataro, el me mandi per mio bisogno homeni 30 etc.“ Сенат је донео одлуку да се изађе у сусрет Стефаничином захтеву и наложи ректорима Котора и Скадра да по потреби пошаљу тражене људе у Стефаничине тврђаве. У вези с тим је и четврти документ који се овде објављује – дукал которском кнезу Антонију Донату, издат 23. маја 1460.⁵⁴ Саопштава се кнезу да су се Стефаничини посланици, који су недавно били у Венецији, жалили да се не поштује одредба из уговора од 7. децембра 1451. према којој су млетачки ректори од Котора до Љеша, у случају рата против зетског војводе, дужни да му пруже помоћ и да ускрате уточиште његовим непријатељима. Речена одредба преноси се у целости и налаже кнезу да је без резерве примењује.

[p. 227]

Pasqualis Maripetro dei gratia Dux Venetiarum etc. Nobilibus, et sapientibus Viris Antonio Donato de suo mandato comiti Cathari, et successoribus suis fidellibus dillectis salutem, et dillectionis affectum. Per Oratores Magnifici Stephani Cernoeuich, qui nuper [p. 228] ad nostram fuerunt presentiam nostro dominio expositum est suprascripto domino suo non obseruari capitulum tenoris infrascripti, quod ei de MCCCCLI. Vii.

⁵² Ljubić, *Listine* IX, 451–454; AAV XXI № 5900–5902, 5904.

⁵³ Ljubić, *Listine* X, 150–154; AAV, XXIV, № 6916.

⁵⁴ АХАЗУ, II б 21, pag. 227–228. Препис и у рукопису АХАЗУ, I д 83, св. XIII, № 450.

decembris cum nostro Consilio Rogatorum concessimus, cuius tenor talis est. Item scribemus, et mandabimus omnibus Rectoribus nostris à Cattaro usque ad Alessium quod omni casu, quo contra eum, uel filios suos aliqua guerra mota esset, nullum receptum dare debeant hostibus suis, imò ipsi Magnifico Stephano, et filijs præbeant auxilia, et fauores nostrarum gentium, et teneatur versa vice præfatus Magnificus Stephanus recepto presenti priuilegio nostro cum filijs suis se adherere nostro dominio, de qua re maximam admirationem habuimus, nec scimus cur capitulum ipsum nostrum à uobis non sit exequutum (sic). Quamobrem mandamus uobis efficacia quanta possumus, ut capitulum ipsum prorsus exequi debeatis, quia sic est penitus intentio nostra.

Data in nostro Ducali Palatio mensis xxij. Maij. MCCCCLX. Indictione. viij.

Recepta die xi. mensis Iunij. MCCCCLX.

Đorđe BUBALO

A FEW DOCUMENTS ABOUT STEFANICA CRNOJEVIĆ, THE DUKE OF ZETA

Summary

The Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Zagreb contain a collection of document copies pertinent to the history of Kotor from 809 to 1715 made by Antonio Bisanti (1683–1742), a jurist and historian from Kotor. This manuscript book, known as Bisanti's Code, contains a number of copies of decisions and orders addressed by the Doge of Venice to the Count of Kotor, as well as copies of charters issued to the city of Kotor by South Slavic rulers and regional lords. These include four hereto unknown documents pertaining to the Duke of Zeta Stefanica Crnojević. The first three are directly concerned with Stefanica's entry into Venetian service in 1451–1452, while the fourth deals with the implementation of the provisions of the agreement between the Duke of Zeta and Venice:

1) The Doge's charter to Stefanica's customs officer Radoslav (21 July 1451), who was considered the most responsible for the favorable outcome of the negotiations on Stefanica's entry into Venetian service on 17 July 1451. By this charter, Radoslav was entitled to a monthly provision of 2 ducats.

2) The Doge's order issued on 9 December 1451 to the Count of Kotor about the implementation of the provisions of the new agreement reached on 7 December 1451 between Venice and Stefanica.

3) An Italian translation of the charter issued by Stefanica Crnojević on 9 January 1452 at the Soko Fortress, which ratified his agreement with Venice of 7 December 1451.

---

4) The Doge's order issued on 23 may 1460 to the Count of Kotor, which informs him that he must come to Stefanica's aid if the latter should find himself under military threat, in accordance with the provisions of the agreement between Venice and the Duke of Zeta dated 7 December 1451.

